

„Nem kaptunk levegőt” – Lux Antal, a mecseki láthatatlan története

„Az oroszok, fene tudja, nem voltak szimpatikusak”

A legendás gerillaharcosok, a majd kétezer fős mecseki láthatatlanok egyike volt a Berlinben élő képzőművész, Lux Antal, aki ma is őrzi a hatvan évvel ezelőtti események hatására levont tanulságokat. Mi a hazaszeretet? Mi dolgozott a forradalmároknak, amikor tüzet nyitottak a szovjet katonákra? Mindezekről a kérdésekről a soroksári tájház fehérre meszelt falai közt beszélgettünk.

SASHEGYI ZSÓFIA

Soroksári gyerekként a városrészt Pesterzsébetből elhatároló Jutadomb tövében élte át a második világháborút Lux Antal. A dombon felállított tizenkét légháritó ágyú célkeresztjeit követve életében először a város felett cirkáló szovjet és német gépeket skiccelte le, amikor azonban végre beköszöntött a béke, nem volt tanácsos összegyűjteni a háború zűrzavarában szétszóródó repülőgéprajzokat.

- Az elvtársak nagyon kényesek voltak a horogkeresztekre. Semmi nem maradt meg a rajzokból. Kár, mert ez volt az első művészeti tevékenységem.

A fiú, aki a csepeli képzőművészeti iskolában folytatta művészeti tanulmányait, meglehetősen hamar felismerte, hogy a kommunista rendszerrel aligha tudja majd elkerülni az ütközéseket.

- Gimnáziumba jártam, amikor meghalt Sztálin. Akkor egy barátom, akivel ugyanazon a villamoson utaztam, kijelentette, hogy előbb is megdögölhetett volna. Erre leráncigálták a kocsi, és azóta sem tudjuk, hol van. Biztosan agyonverték - mondja. Lux Antal ma Berlinben él, de elismert képzőművészként aktív résztvevője a magyar művészeti életnek.

- Az ötvenes években mindenből politikumot csináltak. Ha verekedtem, ha becséméltem a pártot, bármi apróságot követtem el, súlyos következményei lettek. Korán fölfogtam ennek a szisztémának a negatívumait. Az oroszok bejöttek, megérőszakoltak a nőket, kirabolták a parasztokat. A fene tudja, nem voltak szimpatikusak. Utáltam azt a rendszert. Emlékszem, ahogy annak idején mentem a villamosra, figyeltem a szűrkeséget az ötvenes évek utcáin. Olyan szegénység volt akkoriban, hogy az emberek ürgeket fogtak, pórköltet csináltak belőlük, és azt árulták a körúton. Nem lehetett hozzájutni semmihez, a május hurkát például fekete kenyérből csináltak. Engem mindig provokáltak a rendőrök, hát elkezdtem bokszolni, hogy meg tudjam védeni magam.

Az ifjúkori csínytevésért abban az időben súlyos árat fizetett az ember. Megesett, hogy egy nap táncmulatság után a fiúk kissé kaptatosan köpöversenyt rendeztek a pártház előtt. Aki eltalálta a ház lámpáját, az nyert. A két soroksári rendőr elől Lux Antalnak még sikerült elfutnia, barátját viszont elkapták, és négy évre elítélték.

- Egyszer aztán én is bajba kerültem. Itt, Soroksáron minden szombaton táncolni mentünk, egy alkalommal azonban elénk állt egy ember, és nem engedett be a rendezvényre. Erőszakkal föl akartam menni, de ő egyszerűen lelékölt a lépcsőn, én meg erre megpofoztam. Utóbb derült ki, hogy a párttitkár volt. Jött a rendőrség, és hamarosan az erzsébeti kapitányságon kötöttem ki.

- Nem tudta, hogy párttitkár? - kérdezem, mire Lux Antal őszinte felháborodással így válaszol:

- Nem tudtam, de ha tudtam volna, még jobban megverem!

Az esetből bírósági ügy lett, természetesen kőleőn átpolitizálva. A párttitkár hamis tanút hozott, aki azt állította, hogy a vádlott e szavakkal káromolta a pártot lökdösődés közben: „Rohadt kommunisták, nemsokára lögni fogtok!”

- Nagy szerencsémre a párttitkárt nem sokkal ezután leültették fegyverrejtégetésért, mire a hamis tanúja megijedt, és visszavonta a vallomását - mondja Lux Antal, aki akkor 17 éves volt, így „csak” két évet kapott testi sértésért, három évre felfüggesztve.

Persze nem úszta meg ennyivel. Bár a gimnázium elvégzése után dekorációs lett a Rákosi Máttyás Vas- és Féművekben Csepelen, éppen csak addig dolgozhatott, amíg be nem sorozták. A behívó egy feledhetetlen emlékü tokaji alkotótáborból visszatérve várta kis, Népszínház utcai albérlésében, 1956 augusztusában.

Lux Antal ma. Sosem volt az a nyugton üldögélő típus

FOTÓ: VÉGH LÁSZLÓ

Emlékérem a szabadság hőisének

- Munkaszolgálatos katona lettem Pécsen. Bányában kellett dolgoznom, a várjár mellett lapátoltam a szentet a csillékbe, de volt, amikor a Vorbauban (egyik szintről a másikra átvezető, másfél méter átmérőjű járat - a szerk.) dolgoztam, ezer méter mélyen, ahol alig kaptunk levegőt. Nem volt könnyű munka.

Lux pontosan emlékszik, milyen hideg ősz volt 1956-ban. Már októberben fagyott, s mivel kesztyű nélkül dolgozott, a keze nemegyszer odafagyott a csillére. A társaság egyébként jó volt: nagyrészt szintén „megbízhatatlan” egyénekből tevődött össze, így nagy volt az összetartás. Nem csoda, ha a forradalom kitörésekor mintha bomba robbant volna közöttük.

- Huszonharmadikán éjjelesek voltunk. Amikor másnap reggel fölhúztak minket a mélyből, a váltás lelkesülten kiabálta: kitért a forradalom Budapesten! Mi is örjöntünk az örömtől, letéptük a vörös csillagot a sapkánkról és mindenünnen, ahol volt. Erre megjelent egy teherautó, tele állig felfegyverzett ávosokkal. Leugráltak, körbeálltak, ránk szegezték a géppisztolyokat, s felszólítottak bennünket, hogy aki letépte a vörös csillagot, álljon félre. Mindenki félreállt. Féltünk, mert tudtuk, hogy ezek tétovázás nélkül kivégezhetnek minket. Aztán egyszer csak felugráltak a teherautóra, és eltűntek. Azt hiszem, jobban félték akkor, mint mi.

Bár addig sem nekí, sem társainak nem sok fogalmuk lehetett arról, mi is a szabadság, azokban a napokban mégis megéreztek belőle valamit.

- Úgy tűnt, végre széthasadt az a kozos fátyol, amely addig ránk telepedett. Akkor nem gondoltunk harcra. Azt hittük, hogy ezzel vége van a rendszernek, és most végre szabadok vagyunk - meséli. Amikor azonban november 4-e hajnalán bejöttek az orosz tankok, a katonák számára egy percig sem volt kérdéses, hogy a harcot fel kell venni.

- A kaszárnya hátsó részén átmásztunk a kőkerítésen, és felmentünk a Tettyére. Az én szakaszom harminckét főből állt, valamennyien maradtunk, s összesen körülbelül kétezren kezdtünk fegyveres ellenállásba a Mecseken azokban a napokban - idézi fel. A harchoz golyószórók, román kézigránátjaik, dobtáras géppisztolyaik voltak. Később a készlet kiegészült a jól bevált Molotov-koktélokkal is, amelyekkel már remekül harcképtelemmel lehetett tenni a tankokat. A gerillaharcban a terep-

tünk. Alig pirkadt meg, amikor riadó kiabáltak. Ahogy kirohantunk, repülőlt láttunk magunk fölött. Azt hittük, hogy megjöttek az amerikaiak, ugráltunk örömmünkben, de amikor a gép közelebb került, rájöttünk, hogy orosz felderítő.

Lux Antal hamarosan a harcok sűrűjében találta magát: a stratégiailag fontos szerpentint a Dömörkapunál védték a forradalmárok.

- Egy nagyon bátor őrmester és egy tizedes dzsippel hordta fel az élelmet és a fegyverutánpótlást, ameddig az oroszok el nem kapták őket. Az őrmestert tarkón lötték, a tizedest pedig arra kényszerítették, hogy rádión beszéljen rá bennünk a megadásra - folytatja.

Az állásokat november 10-ig sikerült tartaniuk, egészen addig, amíg a szovjetek be nem látták, hogy nem tudnak közel kerülni a gerillaharcot folytató for-

radalmárokhoz. Végül ágyúkkal lötték szét őket. Nem maradt más hátra, mint a menekülés.

- Nagyon sok halottunk és sebesültünk volt, és amikor elvesztettük a győzelem reményét, megkerültük és a sebesültekkkel együtt elhagytuk a Mecseket.

Lux negyedmagával indult útnak. Sokan Jugoszlávia felé vették az irányt, de Lux Antal előtti dekorációs korszakából felérmlett a „Tito, a láncos kutya” felirat, amelyet annak idején hatalmas transzparensekre kellett festenie. Mivel nem akart csöbörből vödörbe kerülni, úgy döntött, inkább a Duna mentén indul el hazafelé soroksári katonatársával, *Báder Ádámmal* és két másik bajtársával együtt. Az út majd nyolc napig tartott, keresztül a katonai megszállás alatt lévő országon.

- Amikor november végén hazatértem, anyám összecsapta a kezét rémületben, hiszen addigra már kerestek a kiegészítő parancsnokságról. Összecsomagoltam, és elindultam két soroksári barátommal, Vojával és Jankóval.

Vojákovics Istvánnak és Kroó Jankónak is nyomós oka volt a menekülésre, hiszen mindketten részt vettek Soroksáron a fegyveres ellenállásban.

- Mi kellett ahhoz, hogy valaki fegyvert ragadjon? - teszem föl a kérdést.

- Egy bal és egy jobb kéz... - mondja Lux, de aztán komolyra fordítja a szót: - Talán volt ebben egy kis kalandvágy, de egy magasztosabb érzés is dolgozott bennünk, hogy megvédjük magunkat, a barátainkat és az egész országot. Ez olyan fenéges érzés volt, amit nem lehet definiálni. Addig nem tudtuk, mi az a hazasze-

re, mert a kommunizmusban mást értettek alatta. Csak akkor tudtuk meg, mi az - hogy mit védünk -, amikor lótték ránk.

Voja, Jankó és Lux a Hanságon keresztül menekült Ausztria felé, míg el nem fogták őket a szovjetek. Persze nem adták meg könnyen magukat. Jankó egy határ felé haladó teherautó platójára kapaszkodott fel, úgy szökött meg, másuk egy éppen igazoltatott paraszt kezéből toltta el a biciklit, úgy távoztott észrevétlenül.

- Másnap megint jött egy kiskatonákkal teli teherautó, s nekem is sikerült felugranom rá. A katonák gyorsan letakartak egy olajtól bűzlő pokróccal, így sikerült megszökni - emlékszik vissza Lux, akire még hosszú menetelés várt a határig.

Amikor már napok óta nem aludt, a kimerültség és a félelem kezdte kikezdeni az idegeit. Gyalogolt a nádtengerben a telihold fényében, nagy hidegben. Végül

ismeret előnyeit kihasználva nem egy tankot és harckocsit visszavonulásra kényszerítettek a mecseki láthatatlanok néven emlegetett szabadságharcosok, akik a Szabad Európa Rádió által visszhangzott üzenetbe kapaszkodva tartottak ki, abban bízva, hogy jön a nyugati segítség.

- Kezdetben a római kőbánya fölött vártuk az oroszokat. A szakadék fölötti tűzelőállásokból jól láthattuk, amikor begördült egy szovjet tank, és megállt az egyetlen villanypózna halovány fénye alatt. Ma sem tudom, miért, kiszállt belőle egy tiszt. Lőni kezdtünk. A tiszt és a tank is gyorsan visszavonult - meséli Antal, aki ekkor lött először éles fegyverrel emberre. Akármilyen nagy vagány volt, arról a pillanatról még ma sem könnyű beszélnie.

Akkor nem gondoltunk harcra. Azt hittük, ezzel vége van a rendszernek, és végre szabadok vagyunk.

- Nem kaptunk levegőt - mondja kis tétovázás után. - Ha mi nem löttünk volna, ők lőnek le bennünket.

Lux Antal már az első napokban megbetegedett. A tüszős mandulagyulladás magas lázzal járt.

- Amikor már két-három éjszaka nem aludtunk, és nagyon kimerültünk, felmentünk a mecseki szakszervezeti üdülőbe, befeküdtünk a szép, tiszta ágyakba úgy, ahogy voltunk, csizmáztul, koszos ruhában, és pillanatokon belül elalud-

radalmárokhoz. Végül ágyúkkal lötték szét őket. Nem maradt más hátra, mint a menekülés.

- Nagyon sok halottunk és sebesültünk volt, és amikor elvesztettük a győzelem reményét, megkerültük és a sebesültekkkel együtt elhagytuk a Mecseket.

Lux negyedmagával indult útnak. Sokan Jugoszlávia felé vették az irányt, de Lux Antal előtti dekorációs korszakából felérmlett a „Tito, a láncos kutya” felirat, amelyet annak idején hatalmas transzparensekre kellett festenie. Mivel nem akart csöbörből vödörbe kerülni, úgy döntött, inkább a Duna mentén indul el hazafelé soroksári katonatársával, *Báder Ádámmal* és két másik bajtársával együtt. Az út majd nyolc napig tartott, keresztül a katonai megszállás alatt lévő országon.

- Amikor november végén hazatértem, anyám összecsapta a kezét rémületben, hiszen addigra már kerestek a kiegészítő parancsnokságról. Összecsomagoltam, és elindultam két soroksári barátommal, Vojával és Jankóval.

Vojákovics Istvánnak és Kroó Jankónak is nyomós oka volt a menekülésre, hiszen mindketten részt vettek Soroksáron a fegyveres ellenállásban.

- Mi kellett ahhoz, hogy valaki fegyvert ragadjon? - teszem föl a kérdést.

- Egy bal és egy jobb kéz... - mondja Lux, de aztán komolyra fordítja a szót: - Talán volt ebben egy kis kalandvágy, de egy magasztosabb érzés is dolgozott bennünk, hogy megvédjük magunkat, a barátainkat és az egész országot. Ez olyan fenéges érzés volt, amit nem lehet definiálni. Addig nem tudtuk, mi az a hazasze-

re, mert a kommunizmusban mást értettek alatta. Csak akkor tudtuk meg, mi az - hogy mit védünk -, amikor lótték ránk.

Voja, Jankó és Lux a Hanságon keresztül menekült Ausztria felé, míg el nem fogták őket a szovjetek. Persze nem adták meg könnyen magukat. Jankó egy határ felé haladó teherautó platójára kapaszkodott fel, úgy szökött meg, másuk egy éppen igazoltatott paraszt kezéből toltta el a biciklit, úgy távoztott észrevétlenül.

- Másnap megint jött egy kiskatonákkal teli teherautó, s nekem is sikerült felugranom rá. A katonák gyorsan letakartak egy olajtól bűzlő pokróccal, így sikerült megszökni - emlékszik vissza Lux, akire még hosszú menetelés várt a határig.

Amikor már napok óta nem aludt, a kimerültség és a félelem kezdte kikezdeni az idegeit. Gyalogolt a nádtengerben a telihold fényében, nagy hidegben. Végül